

قیزیل جام حسنلو

علی صدرائی

(عضو هیئت علمی، مؤسسه میراث فرهنگی و گردشگری)

محمد علیون

۱۳۹۶

سرشناسه	: صدرائی، علی، ۱۳۴۵ -
عنوان و نام پدیدآور	: قیزیل جام حسلو / علی صدرائی و صمد علیون.
مشخصات نشر	: تبریز: پروژه ترجمه حسلو، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۱۴۴ ص: مصور (بخشی رنگی)، جدول.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۸۹-۲۲-۶
وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا	
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: جام زرین حسلو
موضوع	: حفاری‌ها (باستان‌شناسی) -- ایران -- حسلو
موضوع	: تپه حسلو -- آثار تاریخی
شناسه افزوده	: علیون خواجه‌دیزج، صمد، ۱۳۵۹ -
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۶ ص ۴۵/ح/DSR۵۵
رده‌بندی دیویی	: ۹۵۵/۳۳۰۴۳
شماره کتاب‌شناسی ملی	: ۴۹۹۲۲۱۱

قیزیل جام حسلو

تألفان: علی صدرائی و صمد علیون
 نشر: پروژه ترجمه حسلو
 نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۶
 تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
 تعداد صفحه و قطع: ۱۴۴/ وزیری
 مروفپینی و صفحه‌آرایی: فدمات نشر جام حسلو
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۸۹-۲۲-۶
 قیمت: ۱۶۰۰۰ تومان

«کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر محفوظ است»

تبریز: فیابان امام، بازار گبود، فاز ۱، طبقه همگف، پلاک ۴۸

www.nashreprojeh.com

تلفن: ۰۹۱۴۳۰۵۹۰۳۲

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۵	فصل اول موقعیت و اقلیم
۱۱	فصل دوم منطقه پژوهش‌های محوطه حسنلو
۲۱	فصل سوم مختصری از مطالعات جام زرین
۲۵	فصل چهارم بافت باستان و حتی جام زرین
۴۹	فصل پنجم مشاهدات بصری جام زرین
۵۳	فصل ششم توصیف نقش جام زرین
۵۷	فصل هفتم دیدگاه‌های مصدقه در خصوص جام زرین
۸۱	حاصل سخن
۸۶	ضمیمه: جام زرین حسنلو در بستر باستان‌شناسی: هر چه می‌بینی بود مرجان ...
۱۱۹	منابع و مأخذ
۱۲۷	نمایه

مقدمه

ماحصل کاوش های باستان شناسی هویت بخشیدن به اشیاء و عینیت بخشیدن به زمان است و صد البته این کارها را باید با اوایل مردمان از یاد رفته اند. در پرتو این هویت است که آثار تاریخی و فرهنگی نامیده شده و آنان که به طور علمی به کاوش می پردازند از حفاران غیر مجاز که تنها هدفشان کسب ثروت است در راستای نیات پلید و سودجویانه خویش است متمایز می شوند. در جریان کشف های علمی، گاه یادگاران بسیار با ارزشی هویدا شده و معمایی می شوند برای مردمان عصر حاضر.

«قیزیل جام» یا همان «جام زرین» حسنلو یکی از آن نمونه های هویتی است. این جام را در حفاری های علمی هیئت مشترک ایران و آمریکا در شهر تاریخی موسوم به حسنلو، در غروب پنجشنبه ۲۳ مرداد ۱۳۳۷ ه.ش. رابرت سنن دانسون، سرپرست هیئت، از میان ویرانه های ارگ مرکزی و در بخش جنوبی ارگ، اتاق شماره ۹ در لایه چهارم ب آثار فرهنگی محوطه که به لایه سوخته نیز مشهور است کشف کرده است. با کشف این اثر منحصر به فرد، روند پژوهش های باستان شناسی در تپه حسنلو در جزء و شمال غرب ایران در کل به مرحله جدیدی گام می گذارد.

با توجه به نتیجه بخش بودن سال های اولیه کاوش در حسنلو، پژوهش در این تپه در سال های آتی نیز ادامه می یابد و این روند تا ده سال دیگر ادامه پیدا می کند و گستره کاوش ها به سراسر دره های اشنوویه و سولدوز کشیده می شود. نتایج حاصل از این

پژوهش‌ها خود دایرةالمعارف عظیمی است که در صورت انتشار گزارش‌های نهایی آنها زوایای پنهان زیادی از تاریخ منطقه شمال غرب ایران در دوران پیش از تاریخی و تاریخی را آشکار خواهد ساخت.

کتاب پیش رو دربرگیرنده شمه‌ای از دایرةالمعارف پیش گفته است که تحت عنوان فیزیل جام حسلو در اختیار علاقمندان قرار می‌گیرد. این مجموعه بعد از معرفی اقلیم منطقه محل کشف این اثر که همان شهرستان نقده، بزرگ‌ترین شهر سولدوز، است به طور گذرا به موقعیت جغرافیایی این شهر تاریخی می‌پردازد.

بحث با توصیف مختصر ارگ مرکزی حسلو و، از همه مهم‌تر، لایه محل کشف این جام، می‌یابد که داستان آن با تراژدی جنگ و غارت و آتش شروع و خاتمه یافته است. نبرد حسلو یکی از رزها از جنگ خانمان سوزی است که منطقه در طول تاریخ به خود دیده است. به عبارت جعفری ساوت قلب مهاجمان زمانی پی می‌بریم که بدانیم تنها در داخل ارگ مرکزی حسلو، که به اشاد نگارندگان حاضر تاکنون تنها یک سوم از گستره کامل آن کاوش شده است، نزدیک ۲۶۰۰ جسد اعم از زن و مرد و کودک یافت شده است. البته ناگفته نماند این رقم اجزای مهاجمان را نیز شامل می‌شود.

در ادامه به بافت باستان‌شناختی این اثر پرداخته می‌شود که شامل دوره معماری و بستر محل کشف و شرایط و چگونگی کشف این میراث گنجینه است. در این فصل داستان گرفتار شدن ناجیان یا مهاجمان حامل جام بیان می‌شود.

بحث با توصیف ماجرای کشف جام و معرفی آن از اولین محافل از زمان کشف آن در سال ۱۳۳۷ ه.ش. تا آخرین مقاله که در سال ۱۳۹۴ ه.ش. منتشر شده پی گرفته می‌شود. در این راستا، تاریخچه‌ای از منتشرات پیرامون این اثر گرانمایه نیز بیان می‌شود و مشخصات جام و توصیف نقوش روی آن نیز عرضه می‌گردد. در فصول بعدی دیدگاه‌های شماری از دانشمندان و پژوهشگرانی که در خصوص این جام زرین به مطالعه و امعان نظر پرداخته‌اند به صورت خلاصه وار و نقل قول مستقیم از منابع اصلی معرفی می‌شوند. در این میان، سه مؤلفه اصلی یعنی خاستگاه، قدمت و مقایسه نقوش در کانون توجه قرار دارند. در نهایت نیز در مورد دیدگاه‌های موجود به نتیجه‌گیری اقدام می‌شود.

در پایان باید اشاره داشت که نویسندگان این سطور به این حقیقت علم کامل دارند

که کتاب حاضر به هیچ وجه دربرگیرنده طیف کامل و جامع آرا و نظرات مطرح شده در مورد قیزیل جام یا همان جام زرین حسنلو نیست. با این حال، نظر به اینکه اکثر پژوهشگران و دانشجویان متأسفانه به همین منابع محدود معرفی شده در کتاب نیز دسترسی ساده و آسان نداشتند، این ضرورت احساس شد که رنوس کلی طرح شده در منابع مزبور در قالب مجموعه مختصری گردآوری شود. این مختصر بی گمان حاوی ایرادات و به ویژه نقایص بسیار است اما آن را باید پیش درآمدی بر دایرةالمعارف کامل این اثر گرانسنگ و بی نظیر دانست که به یاری پروردگار در آینده نزدیک به پیشگاه تمامی پژوهشگران و علاقمندان تاریخ منطقه آذربایجان و ایران تقدیم خواهد شد. در مقام مثال، در تدوین کتاب قطعاً مطلوب تر آن بود که دیدگاه های پژوهشگران در سه مقوله اصلی و مجزای «سرچشمه»، «خاستگاه»، «قدمت» و «شمایل نگاری و بررسی تطبیقی نقوش» تنظیم شوند. از این مجموعه برخی موضوعات دیگر بنا به مصالح و ملاحظات عجلتاً چشم پوشی گردید اما بداینه سر تدوین و تنظیم مطالب در دایرةالمعارف معهود تمامی آنها لحاظ خواهند شد.